

CENTRUM OCH PERIFERI GENOM HISTORIEN. OM REGIONENS KULTURELLA BETYDELSE I EUROPA

**Mattias Legné, fil dr, forskarasistent
vid Tema Kultur och Samhälle, Linköpings universitet.**

Vad Europa varit, vad det är, och vad det skall bli har efter järnridåns fall 1989 glidit upp som en av de stora politiska frågorna i vår tid. Sven Tägil är en av flera forskare som talat om "historiens återkomst" i Europa efter 1989. En rad nya stater har bildats efter det kalla krigets slut och etniska identiteter, både gamla och nyare, har väckts. Murens fall gav den europeiska unionen en ny roll i Europa och på mycket kort tid har världsdelens östra och västra del närmat sig varandra. Samtidigt har regionen på kort tid stigit fram som en utmanare till statens tidigare självklara roll som dominerande politisk aktör i Europa. Eller behöver inte region och stat stå i ett motsatsförhållande? Borde inte staterna bli politiskt svagare om regionerna får större inflytande över sin egen utveckling?

Historiskt sett har många regioner växt fram som ett resultat av nationalstatlig maktutövning. Regioner av olika slag har ofta fungerat som statens förlängda arm. Det kan tyckas vara en paradox att regionalisering inte nödvändigtvis skulle försvaga nationalstaten. Hur har staten historiskt sett förhållit sig till regionen?

I Sverige finns, som Gidlund och Sörlin påpekat, knappast någon historisk tradition av att tala om regioner. Regionen har seglat upp som ett begrepp i det politiska livet först under de allra senaste decennierna. Ännu mindre har regionalismen, den ideologiska tolkningen att regionernas betydelse bör öka, betytt för svenskt politiskt liv. Det är en viktig utgångspunkt att dagens politiska samtal om regioner egentligen saknar historiska förebilder. Därför är det svårt att studera regioners historia.

Skall vi undersöka regioner i historien krävs andra verktyg än de som används i regionalpolitisk debatt. Det räcker inte heller att mejsla ut en tydlig definition av regionen som historisk företeelse. Ännu viktigare är kanske att diskutera vad vi tror oss kunna finna i dessa geografier, eller, med andra ord, hur regionbegreppet skall förstås. Regionalisering kan tolkas både som en integrerande process och som ett perspektiv. Det betyder att regionen antingen kan vara ett dynamiskt förhållande mellan platser och funktioner, eller så kan den vara ett betraktelsesätt.

För begriplighetens skull får vi här tänka oss regionens nivå som en som ligger mellan platsen och lokalsamhället å ena sidan, och å andra staten och makroregionen. Historiskt sett har regionen betraktats både som en av vetenskapsmän och makthavare tänkt rumslighet, och som en politisk och ekonomisk verklighet. Regionen kan föreställas som homogen, dvs. att den bär på en uppställning gemensamma egenskaper som språk och kultur eller natur, eller att den är relationell och i första hand bestäms genom sina kontakter med omvärlden. En historisk undersökning av regionernas roll måste vara känslig för hur regioner har uppfattats och hur de har förändrats över tid.

Regioner tenderar att gå emot vedertagna sätt att definiera och beskriva geografiska territorier. Deras gränser och innehåll är ofta oklara och flytande, vilket beror på att regionen som enhet används på olika sätt. Staffan Helmfrid har föreslagit en indelning i tre typer av regioner. Regionen kan uppfattas som ett analytiskt redskap, och kallas då ibland *operationell region*. Det handlar då om ett perspektiv eller ett ändamål bestämt av den som studerar regionen. Ett godtyckligt utsnitt på en karta kan då utgöra en region. Det är emellertid inte vad denna uppsats kommer att behandla. Utöver den operationella regionen kan vi också tala om en *tillämpad region* som används för samhällsplanering och förvaltning. Det är en administrativ indelning i regioner, som exempelvis de svenska länen, och den behöver inte vara upplevd av befolkningen.

Sedan finns för det tredje en *naturlig region* som är upplevd av dess invånare: den kan vara avgränsad av vatten, berg eller skog, och samhället har en viss kulturell, social eller ekonomisk karaktär som avgränsar den mot omvärlden. Jämför svenska språkets "landskap", som handlar om en naturlig region, med länet som beskriver en tillämpad region. För 1800-talets etnologer och fornforskare var landskapen en viktig kontext i deras insamlingar och tolkningar. (Aronsson 1995).

I Sverige åkallar landskapet historiska traditioner och identiteter, medan länet – även om det funnits sedan tidigt 1600-tal – huvudsakligen varit ett instrument för statsmaktens administration av det nationella territoriet. (Asker) Men det finns en historisk koppling mellan orden "land" och "län". Under medeltiden användes ännu ordet land för att beskriva läntagarens makt, men mot slutet av perioden hade ordet län börjat användas istället, skriver Aronsson (1995, 67): "Den semantiska förskjutningen är inte oskyldig. Länen var en institution som riktade sig mot och ofta bröt upp landgränserna." Länen tog över mycket av den maktutövning som landskapen hade representerat.

På sikt leder förbättrade kommunikationer och förändrade beteendemönster till att invånarnas upplevelse av en region påverkas. Det räcker att gå tillbaka till det förra sekelskiftet för att se hur regionala och nationella identiteter i Sverige och andra delar av Europa förändrades när kommunikationerna revolutionerades, utbildningsväsendet byggdes ut och samhällen gradvis började demokratiseras. Detta var en process som pågick samtidigt i stora delar av Europa.

Napoleonkrigen och det tidiga 1800-talets förbättrade båt- och vägförbindelser öppnade upp den europeiska periferin för kontinentala turister som reste från England, Frankrike och de tyska staterna för att uppleva exotiska länder. Norden som region, "Ultima Thule", blev ett uppskattat resmål. Ofta beskrevs olika delar av Norden av reseskildrare utan referenser till de nationella gränserna, som lappmarkerna eller det faktum att Norge och Sverige var två olika länder trots att de befann sig i en union. (Davies; Barton) Detta var också den tid då Norden och Skandinavien som verktyg för att beskriva en naturlig, kulturellt sammanhållen region började användas medvetet. (Stadius) Skandinavismen omkring 1800-talets mitt var ett försök av liberalt sinnade universitetsstudenter att föra Sverige och Danmark varandra genom att hänvisa till en samnordisk kultur och historia. (Hemstad).

Omvandlingen av samhället och medborgarskapet bidrog till att skapa nya föreställningar om territorium och identitet. Etnisk identitet – föreställningen om att "folket" har en nationellt unik karaktär med ett språk, sedvanor och ibland även ett särskilt utseende – spelade en betydande roll, även om den sällan erkändes öppet i en multietnisk och regionalt präglad republik som 1800-talets Frankrike. Landet var fortfarande en stark kolonialmakt där många folkslag blandades. Många av de franska republikanerna bar exempelvis på fördomar om det franska språkets primat och överlägsenhet, samtidigt som stora folkgrupper inom Frankrikes gränser inte talade "riksfranska", det vill säga den franska som talades i och närmast Paris. (Hobsbawm).

Under 1800-talet gjordes växande ansträngningar av europeiska statsmakter för att nationalisera samhället genom att både samla in och lära ut kunskaper. Från 1800-talets senare del samlade den svenska bättre in underlag till regionala statistiska undersökningar. År 1911 började den första officiella statistiken, SOS, att publiceras. (Höjer) Fram växte bilden av ett samhälle dominerat av naturgivna regioner vars gränser bestämdes av klimat och geografiska hinder. Till och med etniska avvikelser pekades ut med förvånansvärd exakthet. Regioner har,

enligt detta synsätt, tillkommit genom att nationella territorier betraktats med vetenskapsmannens analyserande blick. Thure Alexander von Mentzers befolkningskarta över Sverige från 1859 var ett sådant mycket tidigt försök att statistiskt kartera befolkningstäthet. (Legnér 2006a, 24) Forskare och ämbetsmän ansträngde sig för att bekräfta nationens självklara dominans över ett territorium genom att avgränsa det och beskriva dess olika delar.

I det nationalromantiska statsbygget gjorde de kulturella regionerna det lättare att föreställa sig det svenska landskapet som bestående av visserligen olika men ändå sammanhängande och föreställningsmässigt integrerade delar. Samtidigt som nationalstatens föreställningsvärld formades blev alltså dess motbild regionen tydligare. "Hembygden" blev ett av regionens tydligaste uttryck i Sverige vid början av 1900-talet. Den manifesterades av landskapet (Blekinge, Jämtland osv.), förstått som en enhet framväxt ur såväl kulturen/historien som naturen. (Häggeström; Fransson; Sundin).

*

Perspektiven spelar en stor roll: vi kan tala om historiska regioner, men regionalisering och regionalismen är företeelser som blivit riktigt starka i europeiska stater först efter andra världskriget, och ännu senare i Sverige.

Regioner är ofta både processer och perspektiv. Själva regionbegreppet hade, vilket Peter Aronsson (2001) påpekat, ännu under medeltiden inte någon geografisk betydelse. Ordet region härrör ur latinets *regio*, som betyder riktning. Senare kom det att associeras med ordet *regere* (att härska) och fick då en ny innebörd. Utövningen av politisk makt och kontrollen över ett territorium förenades i ett och samma ord. Ordet tycks ha fått denna nyare betydelse först med nationalstaternas framväxt under tidigt 1500-tal.

Vad betyder då detta för förståelsen av regionbegreppet? Jo, att regionen ända sedan den tog plats i europeiskt tänkande har använts för att beskriva relationen mellan ett maktcentrum (vanligtvis staten) och en periferi (provinsen). (Aronsson 2001) En närbesläktad term var länge ordet *provincia*, som betydde ungefär ett land under en främmande makts kontroll. Språket tycks alltså vara en viktig pusselbit till lösningen på den begreppsliga förvirringen, det vill säga huruvida regionen är att betrakta som en process eller ett perspektiv.

Regioner och regionalisering handlar i hög grad om makten att beskriva geografiska områden och tilldela dem betydelser. Regionala territorier avgränsas och identifieras genom sin relation till ett maktägande centrum. Det innebär att

regionen inte bara står för en blick eller ett perspektiv, utan också att den representerar en fortlöpande integrationsprocess. Integrationen betyder att en periferi knyts närmare till ett centrum, men måste inte betyda att periferin marginaliseras politiskt. (Burke 2000) Det kan istället betyda att den får tillträde till nya politiska arenor.

Regionalismen har varit ett identitetsprojekt vars betydelse tolkats på olika sätt. Sverker Sörlin (1994) menar att det är slående hur svag en radikal regionalism uttryckts i svensk vetenskap, konst och litteratur jämfört med stora delar av den europeiska kontinenten. Men regionalismen, svarar Aronsson (1995), behöver inte nödvändigtvis uttryckas i form av en konflikt med nationalismen och nationalstatsprojektet. Nationalstaten har inte varit en hegemonisk makt som skoningslöst krossat allt motstånd. I Sverige har det länge funnits en starkt integrationsvänlig politisk kultur där regionala intressen har kunnat komma till uttryck utan att skapa artikulerade konflikten med staten. (Österberg; Aronsson 1992)

När historievetenskapen först växte fram i början av 1800-talet ville den förlägga det svenska riksbildandet mycket tidigt, till 500-talet. Sedan dess har historiker flyttat fram tiden för enandet, och idag talar de om att det först på 1200-talet hade ättesamhället ersatts av en fungerande centralmakt. (Aronsson 1995) Synen på regionernas roll i historien har alltså skiftat kraftigt, vilket visar på att perspektivet har stor betydelse. Harald Gustafsson (1997) beskriver hela Norden som en enda "europeisk region under 1200 år". Han, liksom Aronsson, kritiserar det nationella synsättet som gjort det svårt för oss att se gemensamma nordiska samhällsdrag.

Tre medeltida exempel på starka regionala organisationer från Nordeuropas historia är Kalmarunionen, Hansan och kyrkan, som var för sig erbjöd alternativ till nationalstaten. Med tiden fick nationalstatsprojektet mer organisatorisk kapacitet och makt. Ur ett sådant perspektiv kan de framväxande staterna ses som regionala projekt som till slut segrade över de samnordiska projekten, menar Haraldsson (2000) – men också över medeltidens övergripande politiska makt, den katolska kyrkan, skall tilläggas. Det finns därmed ingen essentiell skillnad mellan staten och regionen. Skillnaden är socialt konstruerad av makthavare, forskare, ämbetsmän och andra aktörer som ingår i skapandet av regioner.

En tredje historiker, Nils Blomkvist, föredrar att se Östersjön snarare än Norden som en historiskt betydelsefull region som växte fram under medeltiden. Just kristnandet gav den katolska kyrkan ett nätverk som från och med 1200-talet

spände över större delen av Östersjöområdet. Stiften utgjorde noder i detta nätverk och både knöt samman delar av Östersjön som tidigare varit isolerade från varandra, men skapade också nya barriärer mellan kristna och hedniska områden. Den kristna missionen skapade – för att tala med Benedict Anderson – nya föreställda gemenskaper utifrån den kristna tron och kyrkans hierarki. Denna organisation blev med tiden utkonkurrerad av de framväxande furstemakterna i området.

Inom varje nationalstat har funnits starka regionala avvikelser. Det betyder att det inte är mindre giltigt att tala om en nordisk region än det är att tala om nordiska statsbildningar. Nordens nutida stater är inte heller särskilt gamla om vi definierar dem utifrån deras territorier. Går vi tvåhundra år tillbaka i tiden såg staternas gränser och innehåll annorlunda ut.

Den repressiva men i periferin relativt svaga centralmakten formade också regioner och regionala identiteter. Sverige som välde var lösligt sammansatt genom de ”påhängda” provinser som fanns på andra sidan Östersjön. Finland ansågs som furstendöme mer eller mindre integrerat i det svenska riket, men de tyska och baltiska provinserna behöll sin egen lagstiftning, sitt språk och sin sociala struktur efter att de erövrats av Sverige. (Loit) Ett undantag bland provinserna var den varaktiga förbindelsen med Svenska Pommern, där Stralsund i hög grad blev (och förblev) svenskspråkigt. (Önnerfors) Där gjordes inga allvarigare försök att påverka befolkningens etnicitet, vilket däremot gjordes desto ivrigare i Skånelandskapen.

*

Den tidigmoderna epoken såg de framväxande staterna utveckla metoder och rutiner för att administrera och kontrollera sina territorier mer effektivt. Det handlade kort sagt om centrums kolonisering av periferin. Processen tog sig många uttryck men hade som huvudsyfte att göra folket till furstens lydiga verktyg: framför allt skulle det lära sig att lyda kyrkans bud, att betala skatt regelbundet och att i krig stampa fram soldater till furstens armé.

Harald Winge har studerat de upprorskulturer som föddes i civiliseringsprocessens kölvatten, och betonar identiteters och mentaliteters kraft att forma regioner. Historiskt sett har det funnits en strategi att från centrum beskriva statens periferier som mindre civiliserade och okultiverade för att legitimera deras underkuvande. Det blir inte minst tydligt i relationen mellan Irland och England, där den förra i egenskap av koloni har fungerat som en motbild till det

kulturellt högstående moderlandet. Denna dom skrevs in inte endast i kartor över det tidigmoderna Irland, utan också i engelsk litteratur där ön beskrevs som marginaliserad, brottslig och fientligt inställd. (Klein; Cormack)

En snarlik syn på kolonialbefolkningen återges av en historik över britternas kartläggning av Indien och Afrika under 1700- och 1800-talen. (Edney; Driver) Invånarna i periferin beskrevs som intellektuellt och moraliskt underlägsna, och som varande i behov av en civiliserande uppfostran. Ett annat exempel kan hämtas från 1800-talets Grekland. De kartläggningsförsök av grekisk kultur som sammanföll med statsbildandet präglades av en stor osäkerhet. Vad var grekiskt, och vad var icke-grekiskt? Olika föreställningar gav upphov till motstridiga tolkningar av den politiska statens relation till den etniska nationen. Inlemmandet av nya territorier, provinser, behövde motiveras med referenser till antiken för att kunna rättfärdigas politiskt. (Peckham 2001)

Konstruktionen av en grekisk nationalstat kulminerade i det etniska rensningskrig som av grekerna har kallats Katastrofen och som innebar ett slut på ett expansionskrig i Mindre Asien i början av 1920-talet. Det motiverades med att grekerna behövde återta det territorium som den ursprungliga atenska statsstaten hade kontrollerat. Medan det antika Grekland länge har setts som Europas vaggas har det muslimska inflytandet tenderat att uteslutas från diskussioner om europeisk kultur. Som stat tillkom Grekland först på 1830-talet, men redan från början byggde instiftandet av kungadömet och dess integration i en europeisk kultursfär på en underförstådd kontinuitet sedan antiken, som fick motivera behovet av etniska rensningar. (Peckham 2003).

*

De som har bebott den periferi som skulle integreras i staten har emellertid långt från alltid sett att deras intressen sammanföll med centralmaktens. I vissa delar av Norden utvecklades regionala motkulturer som motarbetade statens integrationssträvanden. Till dessa motkulturer hörde det så kallade Strileland, bygden runt handelsstaden Bergen i sydvästra Norge, och 1700- och 1800-talens Västjylland på danska fastlandet. (Døssland; Frandsen) Invånare i en periferi kunde aktivt motarbeta ett av centralmaktens tydligaste integrationsförsök under 1600- och 1700-talen – vägbyggena. Staden Bergen uppfattades på liknande sätt som överhetens bastion av bönderna: det var därifrån som giriga borgare och maktfullkomliga ämbetsmän strömmade ut för att förslava allmogen. Vad som i dag ses som helt nödvändiga medel för att möjliggöra en levande landsbygd – goda

kommunikationer – kunde för två århundraden sedan uppfattas på det rakt motsatta sättet, som ett hot mot en traditionell landsbygdkultur. Infrastrukturella satsningar sågs ofta som hot om ökad arbetsplikt och skärpt övervakning.

Det var emellertid inte endast stater som ägde och utövade makt i 1500-, 1600- och 1700-talens Europa. Godsadeln förblev en stark aktör vad gällde upprätthållandet av sociala hierarkier och regionala kulturer. Kerstin Sundberg har jämfört mellan- och sydsvensk godsekonomi i tidigmodern tid med nyare forskning om situationen i samväldet Polen-Litauen. I Sverige var staten inte bara ett projekt drivet av en samhällselit utan också av lägre sociala skikt, men i Polen-Litauen växte inte staten fram underifrån eftersom den feodala samhällsstrukturen hindrade allt folkligt inflytande. Där fanns inga kommunikativa kanaler mellan folk och överhet som innebar att möten med ett meningsfullt innehåll (som konstruktiva förhandlingar) kunde äga rum, så som enligt Sundberg förekom i Mellansverige och till viss del också i Sydsverige.

Antoni Maćzak menar att det inte fanns några mötesplatser mellan bönderna och staten på lokal nivå i Polen-Litauen. Anledningen är att lokalsamhällena i regel dominerades av godsadel. I Sverige hade adeln via en uppåtgående sociala rörelse (med omfattande nyadling) i stället förenats med staten. (Elmroth) I Polen-Litauen förekom närmast motsatsen, en socialt nedåtgående rörelse där lågadel pauperiserades. Där förblev också centralmakten en politisk rival till den adel som behärskade lokalsamhällena. (Törnquist-Plewa).

*

I dag ses regionalism och utvecklingen av regioner närmast som en ekonomisk nödvändighet. En gång i tiden sågs däremot de integrativa krafterna snarast som ett hot mot bondens vardag och traditionella liv. Motståndskulturer riktade mot staten och dess tjänare odlades som paradoxalt nog bidrog till att förstärka lokala och regionala gemenskapskänslor. Här kan vi se en intressant och sällan förutsägbar dynamik mellan centrum och periferi. Statens försök att under 1700- och 1800-talen integrera ett nationellt territorium genom att skapa effektivt administrerade regioner kunde slå bakut. Hur relationen mellan centrum och periferi utvecklas beror i hög grad på historiska och kulturella omständigheter.

Referenser

- Adolfsson, Maria, *Fäderneslandets kännedom. Om svenska Ortsbeskrivningsprojekt och ämbetsmäns folklivsskildringar under 1700- och 1800-talet*, Stockholm 2000.
- Ambjörnsson, Ronny, *Tankens pilgrimer. Europas idéhistoria: Medeltiden*, Stockholm 2002.
- Ambjörnsson, Ronny, *Öst och väst. Tankar om Europa mellan Asien och Amerika*, Stockholm 1994.
- Anderson, Benedict, *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*, Göteborg 1993.
- Aronsson, Peter, *Bönder gör politik: det lokala självstyret som social arena i tre Smålandssocknar, 1680-1850*, Lund 1992.
- Aronsson, Peter, *Regionernas roll i Sveriges historia*, Stockholm 1995.
- Aronsson, Peter, "The nature of states and regions. Reflections on territory in Swedish historiography", i Finn-Einar Eliassen, Jørgen Mikkelsen & Bjørn Poulsen (red), *Regional integration in early modern Scandinavia*, Odense 2001.
- Asker, Björn, *I konungens stad och ställe. Länsstyrelser i arbete 1635-1735*, Uppsala 2004.
- Barton, H. Arnold, *Northern Arcadia. Foreign Travelers in Scandinavia, 1765-1815*, Carbondale 1998.
- Bergman, Karl, "Konfliktlinjer och rumslig mångfald i det tidigmoderna Skåne", i Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red), *Öresundsgränser: rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Stockholm 2007.
- Blomkvist, Nils, *The discovery of the Baltic: the reception of a Catholic world-system in the European north (AD 1075-1225)*, Leiden 2005.
- Burke, Peter, *A Social History of Knowledge. From Gutenberg to Diderot*, Oxford 2000.
- Cormack, Lesley, *Charting an Empire. Geography at the English Universities, 1580-1620*, London 1997.
- Davies, Mark, *A Perambulating Paradox. British Travel Literature and the Image of Sweden, c. 1770-1865*, Lund 2000.
- Driver, Felix, *Geography Militant. Cultures of Exploration and Empire*, Oxford 2001.
- Edgren, Monika, *Från rike till nation. Arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i Sverige under 1700-talet*, Lund 2001.

- Edney, Matthew H., *Mapping an Empire. The Geographical Construction of British India, 1765–1843*, London 1997.
- Elmroth, Ingvar, *Från överklass till medelklass. Studier i den sociala dynamiken inom Sveriges adel 1600-1900*, Lund 2001.
- Erixon, Sigurd, *Svenskt folkliiv*, Stockholm 1938.
- Frandsen, Steen Bo, *Opdagelsen af Jylland : den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*, Aarhus 1996.
- Frängsmyr, Karl, *Klimat och karaktär. Naturen och människan i sent svenskt 1700-tal*, Stockholm 2000.
- Gellner, Ernest, *Nationalism*, Nora 1999.
- Gidlund, Janerik & Sörlin, Sverker, *Det europeiska kalejdoskopet*, Stockholm 1994.
- Godlewska, Anne Marie Claire, *Geography Unbound. French Geographic Science from Cassini to Humboldt*, Chicago 1999.
- Gustafsson, Harald, *Gamla riken, nya stater : statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Stockholm 2000.
- Gustafsson, Harald, *Nordens historia. En europeisk region under 1200 år*, Lund 1997.
- Helmfrid, Staffan, "Bruk och missbruk av regionbegreppet. Något om regionindelingsproblem och –metoder", *Region och samhälle, Ymer* 1969.
- Hemstad, Ruth, "Nordisk samklang med politiske dissonanser. Skandinavisme og skandinavisk samarbeid på 1800-tallet", i Engman, Max & Sandström, Åke (red), *Det nya Norden efter Napoleon*, Stockholm 2004.
- Hobsbawm, Eric J, *Nations and nationalism since 1780 : programme, myth, reality*, Cambridge 1992.
- Häggström, Anders, *Levda rum och beskrivna platser. Former för landskapsidentitet*, Stockholm 2000.
- Höjer, Henrik, *Svenska siffror. Nationell integration och identifikation genom statistik 1800–1870*, Stockholm 2001.
- Johannisson, Karin, *Det mätbara samhället. Statistik och samhällsdröm i 1700-talets Europa*, Stockholm 1988.
- Klein, Bernhard, *Maps and the Writing of Space in Early Modern England and Ireland*, Houndmills 2001.
- Konvitz, Joseph, *Cartography in France 1660–1848. Science, Engineering, and Statecraft*, Chicago 1997.

- Legnér, Mattias, "Bilder av Norden från 1500 till 1900", i [Bäärnhielm, Göran (red),] *Landet under dina ögon. Kartutställning på Kungl. Biblioteket*, Stockholm 2006a.
- Legnér, Mattias, "'Cui bono?' Linné, de fosterländska resorna och hushållningen", i *Gotländskt arkiv* vol 78, Visby 2006b.
- Legnér, Mattias, "Geografin i fosterlandets tjänst. De ekonomiska Ortsbeskrivningarna i Sverige cirka 1740–1790", *Historiska och litteraturhistoriska studier* 77 (2002).
- Legnér, Mattias, *Fäderneslandets rätta beskrivning : mötet mellan antikvarisk forskning och ekonomisk nyttokult i 1700-talets Sverige*, Helsingfors 2004.
- Lindberg, Bo, *Europa och latinet*, Stockholm 1993.
- Lindberg, Bo, *Stoicism och stat : Justus Lipsius och den politiska humanismen*, Stockholm 2001.
- Loit, Aleksander (Hrsg.), *Die schwedischen Ostseeprovinzen Estland und Livland im 16.–18. Jahrhundert*, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1993.
- Lundmark, Lennart, "Lappen är ombytlig, ostadig och obekvä". *Svenska statens samepolitik i rasismens tidevarv*, Umeå 2002.
- Maćzak, Antoni, "National Traditions in the Historiography of the State: the Case of Poland", i *Visions sur le développement des états Européens. Théories et Historiographies de l'état moderne*, Rom 1993.
- Molin, Torkel, *Den rätta tidens mått. Göthiska förbundet, fornforskningen och det antikvariska landskapet*, Umeå 2003.
- Nilsson, Bo G, "Folklivets upptäckare – Sigurd Erixons by- och bebyggelseundersökningar", i Eriksson, Bengt Erik & Qvarsell, Roger (red), *Samhällets linneaner : kartläggning och förståelse i samhällsvetenskapernas historia*, Stockholm 2000.
- Nordin, Jonas, *Ett fattigt men fritt folk : nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, Stockholm 2000.
- Nordlund, Christer, "Att lära känna sitt land och sig själv", i Per Eliasson & Ebba Lisberg Jensen (red.), *Naturens nytta. Från Linné till det moderna samhället*, Lund 2000.
- Peckham, Robert Shannan, *National Histories, Natural States. Nationalism and the Politics of Place in Greece*, New York 2001.
- Peckham, Robert Shannan (red.), *Rethinking Heritage. Cultures and Politics in Europe*, New York 2003.
- Sennefelt, Karin, *Den politiska sjukan. Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur*, Hedemora 2001.

- Smith, Anthony D., *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1986.
- Stadius, Peter, ”Bildn av Norden”, i Engman, Max & Sandström, Åke (red), *Det nya Norden efter Napoleon*, Stockholm 2004.
- Sundberg, Kerstin, *Stat, stormakt och säterier. Agrarekonomisk utveckling och social integration i Östersjöområdet, 1500–1800*, Lund 2001.
- Sundin, Bosse, ”Upptäckten av hembygden. Om konstruktionen av regional identitet”, i Barbro Blomberg & Sven-Olof Lindquist (red), *Den regionala särarten*, Lund 1994.
- Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias, *Tusen år av invandring : en svensk kulturhistoria*, Stockholm 1992.
- Tägil, Sven (red.), *Europa: Historiens återkomst*, Hedemora 1992.
- Törnquist-Plewa, Barbara, *Vitryssland. Språk och nationalism i ett kulturellt gränsland*, Lund 2001.
- Widmalm, Sven, *Mellan kartan och verkligheten. Geodesi och kartläggning 1695–1860*, Uppsala 1990.
- Winge, Harald, ”Regions and regional history in Norway”, i Finn-Einar Eliassen, Jørgen Mikkelsen & Bjørn Poulsen (red), *Regional integration in early modern Scandinavia*, Odense 2001.
- Ylikangas, Heikki, *Klubbekriget : det blodiga bondekriget i Finland 1596-97*, Stockholm 1999.
- Önnerfors, Andreas, *Svenska Pommern. Kulturmöten och identifikation 1720–1815*, Lund 2003.
- Österberg, Eva, ”Vardagens sträva samförstånd : bondepolitik i den svenska modellen från vasatid till frihetstid”, i Gunnar Broberg, Ulla Wikander & Klas Åmark (red), *Svensk historia underifrån*, Stockholm 1993.